

Stanislovas Moravskis

**Fragmentas iš atsiminimų knygos „Nuo Merkinės iki Kauno“ (skyrus „Sugrižimas“)
Rašyta 1849 –1850 metais Ustronės dvare**

Kuris iš jūsų, bičiuliai mano, jūs, paprastos, taurios ir krikščioniškos širdies žmonės, dorovingos ir švarios sąžinės žmonės, jūs, šventosios pažangos žmonės, einantys dieviškuoju krikščioniškos sąžinės taku; kuris, klausiu, pats nesate patyręs, kokia saldybe, koku malonumu, koku tauriu ir iš angelų perimtu jausmu persismelkia visa mūsų esybė, kai ne vienus metus ir šilta, ir šalta patyrę svetimuose kraštuose vėl grįžtate pakvėpuoti tėvynės oru, pabučiuoti tėvų žemės, iš naujo pagerbti tėvų doros ir toliau žengti garbingu savo protėvių keliu?!

Kuris iš mūsų, anksčiau gėlėmis ir vainikais padabintomis mintimis lėkęs garvežio bėgiais, nenuobodžiavo, nesikamavo, nesipiktino ir nebambėjo ant nerangių pašto arklių? Nedegė troškimu žaibiškai atsidurti bent prie gimtojo krašto ribų?! Kieno skruostų, vien apie tai pagalvojus, kiekvieną kartą kelionėje nenupliksdavo skaisčius raudonis? Kieno lūpų nuo tos minties nepapuošdavo geraširdiška šypsena? Kuris iš jūsų tuo metu nenešė savo sielos ant delno? Kuris savo krūtinės dukart tiek neišpūtė, kad be galo, be krašto galėtų į ją traukti gimtinės aromata? Ir kaip tuo metu jums viskas buvo miela, švelnu, romu, lengva, jauna, žalia?! Kaip visus žemės padarus ir net padarus svetimos žemės, kuri jus jūsiškės link vedė, širdingai mylėjote! Kokią tyrą Dievui skyrėte maldą! Kaip jūsų delnas – labdarai, lūpos – paguodai, protas – patarimui, ranka – pagalbai, širdis – užuojautos ašaroms tą akimirką buvo visuomet pasirengę?!!

Bičiuliai mano, patyrę tą milžinišką antplūdį teigiamų jausmų, kurie žmogaus sieloje tuo metu iš visų jos dieviškų taškų subėga į vieną grandinę, jau kito pasaulio palaimos skonio jutimu savo širdies gelmes neabejotinai pripildėte! O kai taip viską myli, kas tave tuo metu supa, kaip nemylėsi visų aukščiausio iš to, kas žemiška, – *žmogaus*?! Kaip dar labiau už jį nemylėsi *moters* – to paties nuostabiausio iš visų mūsų kūrinių? Kaipgi jos nemylėtum ir dabar, kai ją savo vyriška širdimi tikriausiai mylėjai anksčiau, prieš palikdamas gimtąsias, galbūt ir jai taip pat, lankas?! Bet jau artėji prie tikslo!.. Jau junti savo krašto kvapą, jau pasiekia tave sakais atsiduodantis mūsų kaimo pirkelių dūmelis!.. Širdis ima daužytis!.. Gyslos pulsuoja!.. Kraujas fontanu iš visų pusių į galvą plūsta!.. Kokia ugnis tavo akyse žaižaruoja!.. Saldus virpulys visais nervais perbėga! Angeliškos ašaros suvilgo tavo vyriškas akis!.. Stiprios ir ligi tol tiesios tavo kojos staiga sulinksta per kelius!.. Jau esi čia... Ak! Kai po ilgų klajonių, po ilgos kovos su gyvenimo audromis grįžti į savo gimtąją užuovėją, kai grįžti pagarbos, palankumo, meilės ir pasišventimo savo gimtosioms vietoms pripildyta širdimi ir siela; kai kiekvieną stiebelį, kiekvieną žolelę, kiekvieną medelį, kiekvieną gimtinės akmenį, jausdamas angelišką širdies palaimą, prie savo širdies, regis, prispaustum, kai garbų ir vaisingą tokiu doru ir sąžiningu darbu surinktą grūdą į savo lizdą neši, – čia pat tave pasitinka pyktis, pavydas, paleistuvystė, lengvabūdiškumas, kvailybė, griebia už balno kilpos ir, susivieniję visomis savo formomis, iš visų galimų taškų lapės gudrumu ir šeško smarve tik ir lenktyniauja, kad tavo širdį pasibjaurėjimo ir neapykantos nuodais užlietu, jų pripildytų ir jais suterštų. Ir nors visiškai šio tikslo nepasiekis, nors švarus deimantinis vanduo niekuomet negali virsti tokia bala, vis dėlto visuomet gali būti tikras, kad tavo viduje širdis krauju pasrus, o išorėje blogiau nei kruvinais liūdesio ir paniekos pūliais išsilies!.. Dievas pats savo ranka kilnesnių ir tyrumu kitus pralenkusių genčių sieloje įskiepijo tą šventą meilės savajam lizdui jausmą. Eskimai kaip nepalaistyta gėlė vysta tarp civilizuoto pasaulio patogumų ir malonumų. Papuasai, nuo jaunystės auginti ir ilgus metus auklėti angliškai mąstyti, angliškos valdžios ir anglišku malonumų atmosferoje, kai tik vėl pateko į savo žemę, tuoj pat metė šalin juos varžančius mūsų pramanytus drabužius ir kiek kojos neša vėl į savo laukinius miškus, pas savo brolius nuogi pasileido!

Tarp Europos tautų šveicarai ir ypač lenkai ir lietuviai, vos ne vieninteliai, taip labai pasiduoda tam nenugalimam savo krašto ilgesiui, vadinamam *krašto liga*... Paskui šią nuo amžių garbingą širdį, paskui tą seną, žilą, praplikusią galvą tuo požiūriu iš karto tikriausiai eina ir kitos slavų tautos. O garbusis

mūsų valstietėlis, pažinęs žuvingojo Baikalo skurdą, iki soties prisidžiaugęs turtingu sabalo kailiu ir visus Juodosios bei Kaspijos jūrų rojaus suvirškinęs malonumus, kai jau kartą laimingai į savuosius namus sugrįžo, tai mūsų kraštą apdovanojo naiviu posakiu: „Visur gerai, bet namuose geriausia.“

Garbė Dievui už tai! Tai vienas iš mūsų dvasios turtų!.. Nes prancūzas, anglas, vokiečių, žydų arba čigonas – tarytum dirvinė raugė, turinti puikų žiedą, tačiau bet kurią žemę žudikiškai užkrečianti ir noriai kiekvienoje prigyjanti, kad ir kur ją persodintum, visur vešliai ir džiugiai auga.

[1838 m., būdamas trisdešimt šešerių metų amžiaus, Stanislovas Moravskis po ilgų klajonių grįžo į Lietuvą, į Ustronės (kitais pavardėmis) dvarą, kuriame prabėgo jo jaunystės metai ir kurį dabar paveldėjo po jo tėvo Apolinaro Moravskio mirties.

[Į lietuvių kalbą šį tekstą vertė Reda Griškaitė]